

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

Г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. ЊИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Скопљу, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани, и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду.

КЊИГА II.

БЕОГРАД. 1921.

Дуги сугласници у српскохрв. језику.

О њима је, ако се не варам, први проговорио Кошутић у првome дијелу своје руске граматике који је недавно изашао на свијет; ту он има на стр. 119—133 главу „л) Изговор двају једнаких, т. зв. дугих сугласника“, у којој пајприје, на стр. 119—121, говори о томе, „како је у српском?“. Кошутић каже када може да постане у нашем језику дуг сугласник, и какав је: може да постане када се у говору нађу један до другога два једнака или изједначена сугласника, а дуг сугласник може бити или „прави дуг, ако су оба сугласника трајна, па се могу продужити, те тако дати доиста дуг сугласник“ или „тобоже дуг, ако су оба сугласника тренутна, па се, као тајва, не могу продужити и дати доиста дуг сугласник“; само што бих ја за „тобоже дуги сугласник“ мјесто да речем „у том случају, први сугласник вреди као мала почивка у гласу пре него што се други изговори,“ волио казати да се код њега забор дуже држи неголи код обичнога експлозивног (тренутног) гласа, тако да се његова дужина састоји у дужини запора, док се код фрикативног (трајног) сугласника састоји у дужини самога гласа. Слажем се с К. и што се тиче његова првога правила, да се у ријечи сложеној с префиксом два једнака или изједначена сугласника увијек сливају у један, обичан (кратак) н. пр. *од-дерати* > *одерати*, *разставити* > *раставити*. Али већ ту имам нешто да опазим — у говору образованих људи (а ја мислим да се К. и за наш језик, као што чини за руски, обазире на њихов говор) има и неких изузетака. Амо бројим прије свега суперлатив придјева што се почињу са сугласником *ј* као *најјачи*, *најједноставнији*, гдје ми свакако изговарамо дуго *ј* (*ѝ*); а што неки пишу *најачи* а други *нај јачи* то чине само зато да не буду у истој ријечи два једнака сугласника, чега — како се из школе сјећају — у нашем језику иначе нема; али да ми у таким догађајима изговарамо заиста нешто друго неголи обично *ј*, сваки ће се

лако увјерити, ако изаstopце изговори *најјачи* и *на јачи*, *најједноставнији* и *на једноставнији*. Наћи ће се пак међу књижевним ријечима још која што амо спада: како што од *поручник* с префиксом *под* постаје *потпоручник*, тако и од *тајник* постаје *под-тајник* (франц. *sous-secrétaire*), па ја мислим да и ту изговарамо дуго *т*, а не напросто *потајник*, које би било — не само у писму већ и по изговору — мушки облик према *потајница* (нешто што се таји, што је тајно), а према томе би оно прво требало и писати *поттајник*, без страха што школска граматика у параграфу томе и томе каже да у нашем језику нема „дво-струких“ сугласника. Тако је и с трећом коректуром у штампаријама, њем. *Super-Revision*, од које смо ми начинили *суперревизију* са дугим *р*. У тим и сличним примјерима имамо, дакле, дуге сугласнике и у ријечи што су сложене с префиксом, и то тако да се дуги сугласник, ако је трајан, дијели првом половицом на први слог а другом на други, ако је пак тренутан, запор иде на први слог а његов прокид на други, док је сам запор граница што дијели оба слога.

Још више дугих сугласника има када је која ријеч само синтактички спојена с приједлогом, па ту мислим да је К. пошао предалеко; он наиме узимље да ту од два једнака или изједначена сугласника буде увијек само један обичан (кратак), па биљежи да се овако изговара: *подрветом* (= под дрветом), *одеде* (= од деде), *исела* (= из села), *кроземљу* (= кроз земљу), *ишуме* (= из шуме), *иживота* (= из живота). Ја знам да на изговор образованог човјека утиче то како види, или како зна, да се пише која ријеч, али опет не мислим да се варам ако речем да у мирном јасном говору (а таки говор треба да се у сваком језику узме као темељ правилнога изговарања) ми у тим приликама понајвише изговарамо дуг сугласник, свакако дужи неголи је обични кратки, па и за то испоређујем изговор оваких веза: *по дрвету* и *под дрветом*, *о деди* и *од деде*, *и села* и *из села*, *преко земље* и *кроз земљу*; штавише, гдје би се иначе (увијек по параграфима школске граматике) сибилант имао да палатализује пред палаталним сугласником те да се с њим (по Кошутећу) стопи у један кратак сугласник, ја чујем да се сибилант држи као самосталан непалатализован глас, па је мени *ишуме*, *иживота* = *и шуме*, *и живота*, а *из шуме*, *из живота* изговарам *исшуме*, *изживота*; ја бих чак рекао да и свезе као *с сином*, *с женом* образовани људи изговарају *ссином* (*сс* је, наравски, само знак дугог сугласника), *зженом*.

Не могу пак да пристанем уз Кошутића да се стапају у један кратак сугласник два једнака сугласника од којих је први на крају акцентоване ријечи а други у почетку енклитике што се на ону прву наслања; по њему *он нам не да* изговара се као *онам не да, брат те зове* као *брате зове, вас сам тражио* као *васам тражио* и т. д., а ја ту јасно чујем, и изговарам дуг сугласник *оннам не да* и т. д., па и ту испоређујем *он нам са она, брат те са брате, вас сам са Васа* и т. д.

Не мислим, напокон, да је тачно ни оно што Кошутић каже о изговору два једнака сугласника међу двије самосталне акцентоване ријечи; он код тога разликује с једне стране догађај када се прва ријеч, ма с којег разлога, истиче гласом, то јест јаче изговара од друге, а с друге стране догађај када се прва ријеч не истиче: по К.ћу у првоме случају настаје увијек од та два сугласника један дуги, у другоме пак то бива само ако се ријечи брзо изговарају једна за другом, а ако се спорије изговарају, настаје пријекид међу обје ријечи те се сваки сугласник засебно изговара. Кошутић даје само примјера за први случај (када се прва ријеч истиче гласом), али по ономе што каже излази да се иста реченица н. пр. *раж жању* изговара с једним дугим *ж*, ако се истиче ријеч *раж*, или и ако се не истиче, али се обје ријечи брзо изговарају, док се оба *ж* не стапају у једно дуго *ж*, ако се прва ријеч не истиче али се обје ријечи спорије изговарају. То његово правило не мислим никако да је тако добро формулисано а ни тако тврдо. Мени се, напротив, чини да је главни моменат код тога брз или спор говор: у првоме случају оба се сугласника понајвише, али не увијек стапају у један дуги, а у другоме, опет само понајвише, сваки се сугласник наполе изговара; па зато баш, када се прва ријеч гласом истиче, тога стапања обично нема, јер се тада обично и не говори брзо, а свакако прва се ријеч, баш стога што се јаче истиче, и јаче одваја од друге. А да је иначе Кошутић добро опазио да у тој прилици често настаје један дуги сугласник, лако се може свако увјерити, ако брзо изговори двије ријечи међу којима су (у писму) два експлозивна гласа, јер ће опазити да не прави два запора ни двије експлозије, већ само једну експлозију пред којом задржи запор нешто дуже, н. пр. *зуб боли*, гдје се иза *у* усне склопе само један пут а пред *о* само један пут отворе. Кошутић тога изријеком не каже, али се и по једноме његову примјеру види да он узимље да се и у овој прилици два по звучности неједнака гласа изједначају; то је примјер *он још живи*, дакле са ис-

такнутим *joш*, које он преписује са *он јомжживи*; да и то може бити, признајем, н. пр. када се узбуђено и брзо пита *joш живи?*, али када се у мирном говору истиче ријеч *joш*, ја не бих рекао да се може чути мјесто раздвојенога *ш+ж* једно дуго *ж*.

Иако, дакле, ово питање Кошутин није потпуно ријешено, његова је свакако заслуга што га је уопће потакао, и тиме дао повода да размишљамо мало о нашем књижевном изговору који не може и неће остати у свему идентичан с изговором простог народа, као што није ни код једнога другог народа који уопће има свој књижевни језик.

М. Решетар.